

Rezumat:

Considerat ca fiind cel mai mare istoric bisericesc al secolului al XIX-lea, Ignaz von Döllinger rămâne în istorie ca un predecesor al Mișcării Ecumenice prin eforturile depuse în slujba refacerii unității creștine, într-o perioadă când catolicismul apusean era confruntat pe de o parte cu ultramontanismul catolic, iar pe de altă parte cu liberalismul laicist. Deși s-a considerat tot timpul catolic, s-a văzut alungat din Biserica Romano-Catolică întrucât s-a pronunțat împotriva infailibilității papale decretată de Pius al IX-lea la Conciliul Vatican I și a susținut mișcarea vechilor-catolici din Germania și Elveția. El scrisese chiar înainte de acest conciliu studii în care încerca să ofere jaloane pentru refacerea unității bisericești, dar și după acesta, lui datorându-se organizarea vestitelor Conferințe de la Bonn, din anii 1874 și 1875, la care au participat reprezentanți vechi-catolici, ortodocși și protestanți, între aceștia fiind (la 1875) și episcopii Ghenadie al Argeșului și Melchisedec Ștefănescu al Dunării de Jos. Studiul de față încearcă să surprină, pe scurt, tocmai felul în care Döllinger înțelegea să fie refăcută unitatea creștină.

Cuvinte cheie:

Ignaz von Döllinger; reunificarea Bisericilor; mișcarea vechilor catolici

Personalitatea de excepție a lui Ignaz von Döllinger a prilejuit și mai prilejuiește în continuare abordări din varii motive și perspective¹. Dacă, de pildă, pentru reformatul francez G. Bonet-Maury, profesor la Facultatea de Teologie protestantă din Paris, Döllinger a fost un „Melancton al mișcării vechi-catolice a secolului al XX-lea”², pentru catolicii ultramontani el era rebelul excomunicat de episcopul de München³. Nimeni, însă, nu pune la îndoială valoarea teologică și științifică a acestuia, fiind considerat ca „cel dintâi dintre teologii germani”⁴ ai secolului al XIX-lea. Cea mai potrivită caracterizare a sa ni se pare cea făcută de către episcopul vechi-catolic Urs Küry, de la Berna, care spunea următoarele: „Ignaz von Döllinger (1799-1890) trebuie recunoscut, fără îndoială, ca fiind cel mai mare istoric bisericesc catolic al secolului al XIX-lea. El este părintele spiritual al Vechi-Catolicismului, și anume, nu numai ca purtător de drapel în lupta contra dogmelor vaticane, ci și ca îndrumătorul spiritual care, în mod profetic, a indicat direcția și țelul Vechi-Catolicismului”⁵. Iar Edmond de Pressensé scria despre el, încă din 1870, următoarele: „Savant ilustru, teolog și istoric de prim rang, Döllinger are dreptul să-și ridice vocea în Biserica sa, căci i-a adus servicii imense. Este un scriitor nervos, elocvent, foarte apreciat în Germania”⁶.

¹ Este suficient să amintim doar câteva din lucrările dedicate acestuia: Johann Finsterhölzl, *Ignaz von Döllinger. Wegbereiter heutiger Theologie*, Verlag Styria, Graz-Wien-Köln, 1969; Peter Neuner, *Döllinger als Theologe der Ökumene*, Schöningh Verlag, Paderborn-München Wien, 1979; Ioan-Vasile Leb, *Ortodoxie și Vechi-Catolicism sau Ecumenism înainte de Mișcarea Ecumenică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1996; Viktor Konzemius, *Katholizismus ohne Rom*, Zürich-Einsiedeln-Köln, 1969; Harald Rein, *Kirchengemeinschaft. Die anglikanisch-alkatholisch-orthodoxen Beziehungen von 1870 bis 1990 und ihre ökumenische Relevanz*, Band 1 und 2, Peter Lang, Bern-Berlin-New York, 1994.

² G. Bonet-Maury, *Doellinger. Lettres et déclarations au sujet des décrets du Vatican*. Trad. par., Paris, Armand Colin et C-ie, 1893, p. 10.

³ Excomunicarea arhiepiscopului Gregorius Scherr, făcută public prin adresele din 17 și 18 aprilie 1871, la: Ignaz von Döllinger, *Briefe und Erklärungen über die Vatikanischen Dekrete 1869 bis 1887*, Darmstadt, 1968, p. 100-103.

⁴ J. Finsterhölzl, *op. cit.*, p. 9.

⁵ Urs Küry, *Die Altkatholische Kirche. Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihr Anliegen*, Evangelisches Verlagswerk Stuttgart, 1966, p. 459.

⁶ *Revue des Deux Mondes*, 1 martie 1870, apud G. Bonet-Maury, *op. cit.*, p. 9.

Pentru a înțelege mai bine importanța deosebită a acestei personalități, vom încerca, mai întâi, să prezentăm o scurtă schiță biografică, după care vom evidenția aportul său la încercarea de refacere a unității bisericești în condițiile vremii sale.

1. Scurtă biografie a lui Ignaz von Döllinger

Eroul nostru s-a născut la Bamberg (Bavaria), la 28 februarie 1799, la zece ani după izbucnirea revoluției franceze. Tatăl său, un medic și anatomist distins, a fost numit profesor la Facultatea de Medicină din München, a avut bucuria ca, din 1826, fiul său să-i devină coleg la aceeași universitate. Animat de o profundă credință catolică, tânărul Döllinger a intrat devreme în monahism, dovedind o vocație deosebită pentru învățământul teologic.

După ce timp de trei ani a predat Istoria și Dreptul bisericesc la Liceul din Aschaffenburg, Döllinger a fost chemat la Universitatea din München, unde va deține timp de o jumătate de secol Catedra de Istorie bisericească. Până în anul 1870, ducea o viață simplă, consacrandu-se total cercetării, predării cursurilor și publicării lucrărilor sale. Era și un pasionat călător, vizitând, în timpul vacanțelor, Belgia, Anglia și Franța, unde a intrat în legătură cu contele de Montalembert și cu episcopul Dupanloup. La Roma, însă, nu a fost decât o singură dată, în anul 1857⁷.

Lucrările publicate de el în această perioadă denotă nu numai o serioasă cercetare și un puternic atașament față de Biserica Catolică din Germania, ci și un spirit ultramontanist⁸, pătruns de o puternică polemică antiprotestantă. În acest sens, este suficient să facem referire la lucrarea: *Die Reformation, ihre innere Entwicklung und ihre Wirkungen im Umfange des Lutherischen Bekenntnisses*⁹.

Așa cum am amintit deja, în anul 1857, Döllinger ajunge la Roma, pentru a face cercetări de istorie bisericească în biblioteca Vaticanului, ceea ce-i va schimba orientarea polemică față de protestantism și o va îndrepta împotriva puterii temporale a papilor și împotriva iezuitismului¹⁰. De acum, istoricul bavarez a început să întocmească o istorie generală a Bisericii, după izvoare originale, din care a publicat doar două părți, cuprinzând începuturile Creștinismului¹¹. La scurt timp după revenirea de la Roma, Döllinger a început să țină vestitele sale conferințe de la Odeon, în München, privind Biserica și bisericile, papalitatea și puterea temporală (1861), cu scopul de a-i liniști pe catolici în privința urmărilor pe care războiul din Italia le-ar fi putut avea pentru statele romane. Câțiva ani mai târziu (1863), Döllinger a inaugurat *Congresul savanților catolici* reuniți la München, printr-o cuvântare admirabilă privitoare la trecutul și prezentul teologiei catolice¹². Împreună cu profesorul Franz Heinrich Reusch (1825-1900) de la Bonn¹³, a început apoi să publice *Foiaia Literară Teologică* (*Theologisches Literaturblatt*) care timp de doisprezece ani (1866-1877) a servit ca organ al teologilor catolici independenți¹⁴.

Începând cu luna decembrie a anului 1869, viața istoricului german va cunoaște un ritm trepidant, odată cu convocarea Conciliului Vatican I, de către papa Pius al IX-lea.¹⁵ El va folosi

⁷ G. Bonet-Maury, *op.cit.*, p. 12.

⁸ Ultramontaniștii erau apărătorii papalismului teologic în fața curentului liberal antipapal.

⁹ Apărută, în trei volume, la Regensburg, 1846-1848. În același spirit sunt scrise și alte lucrări ale sale, ca: *Die Lehre von der Eucharistie in den drei ersten Jahrhunderten. Historisch-theologische Abhandlung*, Mainz, 1826; *Geschichte der christlichen Kirche*, Landshut, 1833-35; *Über gemischten Ehen. Eine Stimme zum Frieden*, Regensburg, 1838 sau *Der Protestantismus in Bayern und die Kniebeugung. Sendschreiben an Herrn Professor Harleß*, Regensburg, 1843 ș.a.

¹⁰ De pildă, în lucrările: *Papst-Fabeln des Mittelalters. Ein Beitrag zur Kirchengeschichte*, München, 1863, rep. Frankfurt am Main, 1962.

¹¹ *Heidentum und Judentum. Vorhalle zur Geschichte des Christentums*, Regensburg, 1857 și *Christentum und Kirche in der Zeit der grundlegung*, Regensburg, 1860 și rep. 1868.

¹² G. Bonet-Maury, *op.cit.*, p. 14.

¹³ Despre el vezi la Urs Küry, *op. cit.*, p. 466-467.

¹⁴ G. Bonet-Maury, *loc. cit.*

¹⁵ Există o bogată literatură atât pentru Conciliul Vatican I, cât și pentru papa Pius al IX-lea, din care cităm doar următoarele lucrări: Roger Aubert, *Vatican I*, Éditions de l'Orante, Paris, 1964; Idem, *Le pontificat de Pie IX (1846-1878)*, Bloud & Gay, Paris, 1952; August Franzen & Remigius Bäumer, *Istoria papilor*, trad. rom. Pr. Romulus Pop,

acest prilej pentru a-și expune punctul de vedere cu privire la drepturile conciliului general în conducerea Bisericii și de a combate puternic școala iezuită ultramontanistă. În colaborare cu colegii săi, profesorii Johannes Friedrich¹⁶ și Johann Nepomuk Huber¹⁷ din München, Döllinger a publicat, sub pseudonimul *Janus* și *Quirinus*, în *Allgemeine Zeitung* din München, vestitele sale *Scrisori romane de la Conciliu*¹⁸. Acestea nu erau altceva decât informațiile primite de el de la J. Friedrich și de la Lordul Acton¹⁹, care participau la lucrările conciliului. Bogata corespondență a acestora a fost publicată mai târziu, de către Viktor Konzemius²⁰. Prin lucrările și conferințele sale, Döllinger încerca să formeze o puternică opoziție care să împiedice declararea ca dogmă a infailibilității papale, conform căreia, atunci când se pronunță ex cathedra, papa nu poate să greșească. Încă din octombrie 1869, Döllinger se adresa episcopilor catolici printr-un studiu în care arăta netemeinicia acestei învățături noi. Iată cuvintele sale: „În secolele trecute, Biserica Catholică a prețuit neîncetat, în cel mai înalt grad, vechimea și neschimbabilitatea învățăturii sale de credință, în fața înnoirilor care se intenționau. Ea a considerat, în același timp, drept un mare privilegiu și o datorie sfântă, ca în sânul ei să fie învățat și mărturisit numai ceea ce a fost crezut în tot timpul, peste tot și de către toți. Dacă despre o învățătură se poate dovedi că de-a lungul secolelor ea nu a existat sau că nu a constituit mărturisirea de credință a întregii Biserici, că ea a apărut doar într-un anumit moment și nu poate fi dovedit cu necesitate logică faptul că această învățătură este potențial cuprinsă, ca o consecință incontestabilă, în alte învățături de credință, - atunci, această învățătură este, din punctul de vedere catolic, deja condamnată; ea poartă pe frunte stigmatul nelegitimității, ea nu are voie și nu poate fi ridicată niciodată la demnitatea de învățătură de credință. Și tocmai acestea toate se nimeresc în cazul infailibilității. Căci, în primul rând, aceasta a fost, de-a lungul secolelor, în Biserică, total necunoscută. Putem aminti aici doar Biserica Răsăritului, care a fost unită cu Biserica Apusului timp de un mileniu, Biserică ce a păstrat toate sinoadele ecumenice, în care s-a săvârșit mai ales importanta utilizare a lucrării spiritului în precizarea dogmelor privind Sfânta Treime și Întruparea, care a depășit treptat toate ereziile vechi și a creat o literatură bisericească independentă. Însă în această Biserică nu s-a auzit niciodată vreo voce care să-i fi acordat papei o infailibilitate dogmatică. Nici chiar Perrone nu poate insera vreo mărturie despre ea.”²¹ Și nici în Biserica apuseană nu se poate afla vreo

Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 1996, p. 404-420; J. Fr. Von Schulte, *Der Altkatholizismus*, Giessen, 1887, reed. Aalen, 1965; N. Bocean & I. Cârja, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869-1870)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

¹⁶ J. Friedrich (1836-1919), fost profesor de Istorie bisericească la München, a fost consilierul teologic al cardinalului Hohenlohe, participând astfel la lucrările Conciliului Vatican I, în anul 1869-1870. A scris un jurnal privitor la lucrările vaticane: *Tagebuch während des Vatikanischen Konzils geführt*, Nördlingen, 1872 și a publicat o serie de documente vaticane de mare interes: *Documenta ad illustrandum Concilium Vaticanum anni 1870*, 2 Abteilungen, Nördlingen, 1871. Deși excomunicat, a rămas profesor la Universitatea din München, activând în cadrul Bisericii Vechi-Catolice. Vezi: A. Küry, op. cit., p. 462-464.

¹⁷ J. N. Huber, fost profesor de Filozofie la Universitatea din München, a fost și el excomunicat fiindcă nu a acceptat dogmele vaticane, în special infailibilitatea papei. A fost un colaborator foarte apropiat al lui Döllinger și al lui J. Friedrich, activând apoi în Biserica Veche-Catolică. A scris, între altele: *Der Jesuitenorden nach seiner Verfassung und Doktrin, Wirksamkeit und Geschichte*, Berlin, 1873; *Die kirchlich-politische Wirksamkeit des Jesuitenordens*, Berlin, 1873; *Der alte und der neue Glaube. Ein Bekenntnis von David Friedrich Strauss kritisch gewürdigt*, Nördlingen, 1873 ș.a. Vezi: U. Küry, op. cit., p. 464.

¹⁸ Publicate apoi în volum: *Römische Briefe vom Konzil. Von Quirinus*, München, 1870; *Einige Worte über die Unfehlbarkeitsadresse, und: Die neue Geschäftsordnung des Konzils und ihre theologische Bedeutung. Zwei Gutachten (Stimmen der katholischen Kirche über die Kirchenfragen der Gegenwart, Heft 2)*, München, 1870; *Das Papsttum. Neubearbeitung von Janus, Der Papst und das Konzil*, im Auftrag des inzwischen heimgegangenen Verfassers von J. Friedrich, München, 1892.

¹⁹ John Emerich Dalberg-Acton (1834 -1902) a fost un prieten foarte apropiat al lui Döllinger, în casa căruia a și locuit. Ca reprezentant al liberalismului, Lord Acton s-a situat pe poziții antiinfailibiliste, scriind despre relația dintre libertate și putere. Vezi lucrarea sa: *Essays on Freedom and Power*, Boston, 1949; *Lectures on the French Revolution*, London, Macmillan, 1910.

²⁰ Ignaz von Döllinger, *Briefwechsel (1820-1890)*, bearbeitet von V. Konzemius: Ignaz von Döllinger – Lord Acton, *Briefwechsel (1850-1890)*, Bd. I-II, München, 1963-1965.

²¹ Perrone, *Tractatus de locis theologicis*, I, Louvain, p. 510.

dovadă: între locurile Părinților latini pe care îi citează Perrone, Schrader și alți iezuiți, nu se găsește nici unul măcar, care care să-i acorde papei fie și doar cu o oarecare limpezime și precizie acest înalt și divin privilegiu, pe când un număr de trei ori mai mare de exprimări ale Părinților pot fi aduse, care, în mod expres sau într-o presupunere de netăgăduit, contestă papei acest privilegiu al infailibilității și doar întregii Biserici îi atribuie decizia asupra a ceea ce este adevăr de credință”²².

Și, deși această învățătură nouă contravine învățaturii generale a Bisericii²³, conciliul a votat-o, iar papa Pius al IX-lea a proclamat-o, în ziua de 18 iulie 1870, prin enciclica *Pastor aeternus*²⁴. Nemulțumirea față de noile dogme definite atunci, privind infailibilitatea papală și primatul jurisdicțional universal al papei, s-au accentuat atât de mult, încât o parte din creștinii catolici ai Apusului s-au despărțit de biserica romană. În jurul lui Döllinger s-au grupat o serie de nemulțumiți, profesori de teologie și preoți care nu au acceptat dogmele vaticane, refuzând să facă acel *sacrificio dell' intelletto* pe care l-au făcut episcopii. Între contestatari îi amintim pe Johannes Friedrich din München, Josef Langen, Franz Heinrich Reusch Bernhard Josef Hilgers, Peter Knoodt din Bonn, Josef Hubert Reinkens și Theodor Weber din Breslau, Friedrich Michelis din Braunschweig, Eduard Herzog din Lucerna, Eugène Michaud din Berna și alții. Între laicii mai de seamă care și-au adus aportul la desfășurarea răzvrătirii s-au remarcat îndeosebi Johann Friedrich von Schulte din Praga și elvețienii Augustin Keller din Aarau, Josef Leonz Weibel din Lucerna și Walter Munzinger din Berna. Din colaborarea acestora și a multor alora care n-au acceptat noile dogme papale și contestau Conciliului Vatican I calitatea de conciliu ecumenic, s-a născut o mișcare de protest din care s-a născut Biserica Veche-Catolică²⁵.

La cei 71 de ani ai săi, Döllinger, conducătorul dizidenților, nu voia să se dezică de convingerile câștigate printr-o cercetare de o viață a dogmelor contestate. Somat de arhiepiscopul Scherr, de München-Freising, care înainte de conciliu combătuse dogma infailibilității, să se supună, profesorul bavarez i-a răspuns printr-o scrisoare în care, printre altele, scria următoarele: „Eu nu pot accepta această nouă doctrină, nici ca creștin, nici ca teolog, nici ca istoric, nici ca cetățean. – Ca creștin – fiindcă este incompatibilă cu spiritul Evangheliei și cu declarațiile clare ale lui Iisus Hristos și ale Apostolilor; ea vrea să ridice tocmai imperiul pe care Hristos l-a respins și vrea stăpânirea asupra bisericilor, pe care Sfântul Petru a refuzat-o tuturor și lui însuși”²⁶.

Prin aceasta, Döllinger exprima punctul său de vedere liberal, caracteristic pentru catolicii germani: acela de a fi foarte atașat de tradiția catolică și de Scaunul roman, ca organ al unității, dar și mai pătruns de grandoarea și unitatea țării sale și pe care nu concepea să le sacrifice de dragul Suveranului Pontif. În urma acestei scrisori publicate în *Augsburger Allgemeine Zeitung*, la 17 aprilie 1871, Döllinger a fost excomunicat împreună cu ucenicul său Johannes Friedrich, episcopul de München interzicându-le studenților să audieze cursurile acestora.²⁷ Era un act pe care Döllinger l-a considerat în toată viața sa ca o nedreptate, întrucât el se socotea un catolic adevărat. Că avea dreptate, se vede clar dintr-o scrisoare a episcopului Hefele de Rottenburg către Döllinger, în care spunea: „Nu-mi pot gândi cu mintea: Döllinger, cel

²² Ignaz von Döllinger, *Briefe und Erklärungen über die Vatikanischen Dekrete 1869 bis 1887*, Darmstadt, 1968, p. 1-3.

²³ Până astăzi, infailibilitatea papală este una din principalele piedici în dialogul ortodoxo-catolic. Vezi: Irimie Marga, *În dragoste și adevăr. Dialogul teologic oficial ortodoxo-catolic de la Rodos la Balamand*, Ed. Paralela 45, Pitești-Brașov-București-Cluj, 2000; Ioan I Ică Jr., *Conciliul Vatican II, reforma Bisericii și dilemele epocii postconciliare. Reflecțiile unui teolog ortodox*, în „Perspective asupra Conciliului Vatican II”, Ed. Galaxia Gutenberg, 2004, p. 61-84.

²⁴ Vezi enciclica la: H. Denzinger- A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Ed. XXXIII, Herder, Barcinone-Freiburgi Brisgoviae-Romae, MCMLXV, 3050-3075, p. 595-601. Ecouri ale ziarelor românești ale epocii, la: N. Bocșan & I. Cârja, *op. cit.*, p. 237-244.

²⁵ Vezi: Ioan-Vasile Leb, *Ortodoxie și vechi-catolicism sau Ecumenism înainte de Mișcarea Ecumenică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1996, p. 11-12.

²⁶ Döllinger, *Briefe und Erklärungen...*, p. 91.

²⁷ J. Finsterhölzl, *Ignaz von Döllinger. Wegbereiter...*, p. 30; 342-344.

care atât de mult timp, atât de devreme, pe când alții dormitau, apărătorul Bisericii Catolice și al intereselor ei, cel dintâi dintre teologii germani, Ajax al ultramontanismului, trebuie să fie suspendat sau chiar excomunicat, și aceasta de către un episcop care nu are nici o miime din meritele lui Döllinger. E groaznic²⁸. Și aceasta o zicea unul dintre episcopii care au combătut cel mai puternic infailibilitatea papei, fiind ultimul dintre cei care s-au supus, întrucât nu dorea o nouă schismă în sânul bisericii sale.

Contrar intențiilor episcopului Scherr, rolul lui Döllinger în societatea bavareză a crescut, în loc să scadă. La scurt timp, în anul 1873, guvernul bavarez l-a copleșit cu favoruri, numindu-l rector al vestitei universități din München, calitate în care acesta a prezidat sărbătorirea celui de al patrulea centenar al Universității. În același an (1873), Döllinger a fost numit președinte al Academiei Regale a Bavariei și custode general al colecțiilor științifice. Apoi, cu prilejul împlinirii a 72 de ani, regele Ludwig al II-lea i-a trimis o scrisoare autografă în care, între altele, scria aceste cuvinte: „Este inutil să spun cât de mult mă bucur pentru atitudinea Dumneavoastră atât de hotărâtă în problema infailibilității. Dimpotrivă, sunt deosebit de necăjit că abatele Haneberg s-a supus orbește, în ciuda convingerii sale.... Am spus-o mereu că Dumneavoastră sunteți Bossuet al meu, pe când el nu este decât Fénelon al meu!”²⁹.

Pe de altă parte, înaintea lui Döllinger s-a deschis o nouă perspectivă: aceea de îndrumător al mișcării vechi-catolice și de conciliator între marile confesiuni creștine – despre care vom vorbi în capitolul următor.

Pentru munca sa deosebită pe terenul cercetării istorice, Döllinger³⁰ o mulțime de diplome de onoare decernate de universitățile din Viena, Marburg, Oxford și Edimburg, ca dovadă a respectului și simpatiei pe care i-o purtau mulți dintre savanții protestanți ai vremii: decanul Stanley, Edmond de Pressensé, profesorul Nippold sau numeroși catolici, între care Amélie de Lassaux. De fapt, catolicii nu iroseau nici o ocazie pentru a-l determina să accepte noile dogme vaticane, să se supună papii și să recunoască infailibilitatea acestuia. Însă au fost zadarnice atât eforturile prietenului său, episcopul Hefele, cât și ale fostului său ucenic, Von Steichele, noul arhiepiscop de München, care i-au trimis scrisori dintre cele mai afectuoase. Și tot zadarnice au fost și eforturile Mgr. Ruffio Scilla, nunțiu papal la München, care-i scria scrisori dintre cele mai măgulitoare, pentru a-l readuce în staulul roman. Döllinger era de acord să primească sfaturi și să-și corectez pozițiile în care a greșit, însă o retractare pur și simplu era pentru el un act de ipocrizie. La 12 octombrie 1887, cu trei ani înainte de a muri, el îi scria nunțiuului papal, în franceză, următoarele: „Monsenior! La vârsta mea îmi vin în gând mai degrabă ideile unei morți apropiate și a ceea ce trebuie să urmeze acestei catastrofe. Grijă mea principală este, așa cum și trebuie să fie, aceea de a-mi pune conștiința în liniște și în siguranță. Lovit de excomunicare de către un prelat care, pentru această faptă, a fost copleșit cu elogii de către Pius al IX-lea, am simțit, timp de șaisprezece ani, necesitatea imperioasă de a nu neglija nimic din ceea ce ar putea contribui la clarificarea mea cu privire la conduita pe care trebuie să o am într-o situație atât de penibilă.... Șaisprezece ani au trecut de la anatema cu care am fost lovit. Eu am folosit acest timp pentru a mă dedica studiilor și cercetărilor repetate, de a merge la izvoare, de a însoși tradiția de la un secol la altul. O examinare aprofundată a pretinselor mărturii care au fost strânse în lucrările scrise în favoarea conciliului, m-a făcut să văd că în ele sunt o grămadă de denaturări, de ficțiuni, de falsificări, din care cea mai mare parte fuseseră recunoscute ca atare în secolul al XVII-lea. Și acum, Monsenior, ce-mi cereți? Ar trebui să-i zic lumii: catolicilor și protestanților, de acum înainte vedeți în mine un om de o crasă ignoranță, care de-a lungul unei jumătăți de veac s-a înșelat pe sine însuși și i-a înșelat pe ceilalți, care nu a recunoscut adevărul decât la sfârșitul îndelungatei sale cariere? Oamenii care sunt capabili de a judeca astfel de lucruri, ar crede așa ceva? Eu știu bine ce ar spune; unii ar zice: e un bătrân

²⁸ *Ibidem*, p. 30-31.

²⁹ G. Bonet – Maury, *op. cit.*, p. 17-18.

³⁰ *Ibidem*, p. 20-21; J. Finsterhölzl, *op. cit.*, p. 391-393.

care a dat în mintea copiilor; iar alții ar zice: e un mincinos și un ipocrit abject, trebuie să fi fost în toată viața sa așa cum e acum.... Nu v-am făcut să întrevești decât o parte din rațiunile care mă forțează să renunț la ideea unei retractări sau supuneri; mai am încă multe altele. Însă ceea ce am scris aici mi se pare a fi suficient pentru a va face să înțelegeți că, cu astfel de convingeri poți fi într-o stare de pace interioară și de liniște a spiritului, chiar în pragul veșniciei”³¹.

Acestea erau convingerile lui Döllinger în apropierea morții sale: un om cu conștiința liniștită, pe care excomunicarea superiorului său ierarhic nu l-a putut rupe de iubirea lui Hristos și nici de comuniunea sfinților. În ciuda declarațiilor sale, clerul romano-catolic a făcut mai multe încercări de a-i administra ultima unctio pentru a-i putea acapara trupul. Însă ilustrul profesor a fost apărat cu tenacitate de către nepoatele sale, cu permisiunea cărora ultima ungere i-a fost administrată de către bunul său prieten și discipol J. Friedrich. Și-a dat obștescul sfârșit la 10 ianuarie 1890, slujba de înmormântare fiind săvârșită în biserica vechilor-catolici din München. Regentul Bavariei, parlamentul bavarez, corporațiile muncitorești ale orașului, în care era deosebit de respectat și întreaga Europă liberală i-au adus omagiul pe care-l merita „*acest erou al conștiinței, acest martir al adevărului și al sincerității religioase!*”³² În urma lui, alături de un nume ilustru, a rămas o bogată operă care abia în ultima vreme a început să fie considerată la adevărata ei valoare.

2. *Problema reunirii Bisericilor*

Am arătat mai sus că, după excomunicarea sa, Döllinger s-a aflat în fruntea grupului de catolici care au respins dogmele vaticane și care se vor constitui într-o nouă biserică, Biserica Veche-Catolică, adică biserica celor care respectau vechea învățătură de credință catolică și respingeau primatul și infailibilitatea papală. Deși era un adevărat spiritus rector al acesteia, rămânând atașat de mișcarea veche-catolică, nu Döllinger ci von Schulte a fost organizatorul acestei noi biserici.³³ El socotea prematură crearea unei noi biserici care putea fi considerată o nouă schismă. Mult mai aproape de sufletul său a fost ideea reunirii Bisericilor, pentru care a depus eforturi deosebite. De aceea, el a participat la congresul vechilor-catolici de la München (Rusaliile anului 1871) și de la Köln (din septembrie 1872). Semnificativ pentru starea de spirit a vremii, este **Declarația de la München**, în care se spuneau următoarele: „*Nouă ni se prezintă icoana unei veritabile regenerări bisericești, o situație în care popoarele cultivate, de mărturisire catolică, fără a prejudicia apartenența lor la trupul Bisericii universale, însă libere de jugul nedreptei dorințe de stăpânire, fiecare își clădește ființa Bisericii sale corespunzător modului său de existență și în armonie cu restul misiunii sale culturale, prin munca unită a clerului și laicilor, și în care întreaga lume catolică se bucură de conducerea unui primat și episcopat care, prin știință și prin participarea lucrătoare la o viață comună, și-a dobândit înțelegerea și capacitatea de a reda Bisericii locul ei demn în fruntea culturii lumii și de a-l păstra astfel neîntrerupt. Pe această cale, și nu prin decretele vaticane, ne vom apropia noi din nou, de cel mai înalt țel al dezvoltării creștine, al unirii comunităților creștine acum dezbinat, unitate vrută și promisă de întemeietorul Bisericii, unitate dorită și cerută cu o forță crescândă a dorului nenumăraților credincioși, și nu mai puțin în Germania*”³⁴. În mod expres, se amintea dorința unei reuniri cu Biserica Ortodoxă Rusă, „*a cărei despărțiri s-a făcut fără motive temeinice și care nu este fundamentată pe nici o deosebire dogmatică de neînălțurată*”³⁵. De aceea, nu trebuie să ne mirăm foarte mult de prezența, chiar dacă neoficial, a reprezentanților Bisericii Ortodoxe Ruse și ai Bisericii Greciei.

³¹ Ignaz von Döllinger, *Briefe und Erklärungen...*, p. 147-154.

³² G. Bonet-Maury, *op. cit.*, 25.

³³ W. Küppers, *Alt-katholische Kirchengemeinschaft der Utrechter Union*, la: Fr. Heyer, *Konfessionskunde*, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1977, p. 558.

³⁴ J. von Schulte, *op. cit.*, p. 21-22.

³⁵ *Ibidem*, p. 22-24; Urs Küry, *op. cit.*, p. 425; I. V. Leab, *Ortodoxie și Vechi-Catolicism...*, p. 19.

În anul 1872, Döllinger și-a început vestitele sale conferințe privitoare la reconcilierea Bisericilor creștine, publicate ceva mai târziu în volum³⁶ și traduse foarte curând în englezește³⁷ și în franțuzește de către H. Loyson³⁸. Sunt șapte conferințe tratând probleme de mare actualitate nu numai pentru vremea sa, ci chiar și pentru zilele noastre. Iată titlurile lor: 1. *Privire de ansamblu asupra situației religioase a lumii*; 2. *Dificultatea și posibilitatea unei reuniri a Bisericilor despărțite*. 3. *Despărțirea Bisericii apusene și a celei grecești*; 4. *Încercări de reunire pe continent în secolul al XVII-lea*; 5. *Reforma germană*; 6. *Reforma în Anglia*; *Despărțire și reapropiere de Roma*; 7. *Piedicile unei reuniri a Bisericilor creștine în prezent. Speranțe pentru viitor*.

În cadrul acestor conferințe, Döllinger arăta cauzele reale ale schismei dintre Biserica de Răsărit și cea de Apus, precum și ale ruperii Protestantismului din sânul Catholicismului, evidențiind atât obstacolele care se opun unei reuniri, cât și trăsăturile sau punctele comune care ar putea duce la o apropiere a acestora. Döllinger era ferm convins că va veni un timp în care „*Bisericile lui Petru și ale lui Pavel se vor continua în aceea a lui Ioan*” sau, cum se spunea în evul mediu, „*perioadei Tatălui și Fiului îi va urma aceea a Sfântului Duh*”³⁹. El credea că un viitor apropiat va aduce cu sine o Biserică ce va fi continuatoarea și urmașa fidelă a celei din secolele primare. Aceasta va avea spațiu și forță de atracție pentru bisericile despărțite, fiind o Biserică în care libertatea și ordinea, educația și moralitatea, precum și unitatea de credință se vor împăca și cu cercetarea științifică liberă⁴⁰.

Ideea reunirii Bisericilor a fost prezentă și la cel de al II-lea Congres al vechilor-catolici de la Köln (20-22 septembrie 1872), unde a fost numită o *Comisie de unire*, având ca președinte tocmai pe Döllinger, iar ca secretar pe J. Friedrich, ceilalți membri fiind Josef Langen, Johann Lutterbeck, Eugène Michaud, Friedrich Michelis, Josef Hubert Reinkens, Franz Heinrich Reusch, Röttels și Friedrich von Schulte. Paragraful al doilea al hotărârilor congresului exprima și el dorința ca teologii tuturor confesiunilor să-și îndrepte atenția asupra acestui punct și preciza că amintita comisie avea următoarele sarcini: 1. să se pună în legătură cu organizațiile deja existente sau cu cele în curs de formare, pentru înlăturarea dezbinării bisericești; 2. instituirea și impulsivarea cercetării științifice a deosebirilor existente și a posibilităților de îndepărtare a acestora, precum și facilitarea publicării rezultatelor în lucrări științifice și în reviste; 3. întocmirea de studii și articole de popularizare, care să promoveze cunoașterea învățăturilor, așezămintelor și a situațiilor Bisericilor și confesiunilor despărțite, acordându-se atenția cuvenită punctelor de apropiere și deosebirilor existente și, în general, trezirea și păstrarea în cercuri largite a înțelegerii și interesului pentru unirea dorită⁴¹. Principiul care constituia fundamentul întregului demers era cel stabilit de către Vincențiu de Lerin (+ 492/505), în vestitul său *Commonitorium*: *Aceasta este catolic, ceea ce a fost crezut totdeauna, pretutindeni și de către toți*.⁴²

Problema reunirii bisericești a fost discutată și la cel de al treilea Congres al vechilor-catolici de la Konstanz (Germania, 12-14 septembrie 1873), unde s-a luat și următoarea hotărâre: „*În baza faptului că sarcina de a coordona întreaga operă a reunirii cu diferitele confesiuni creștine este prea cuprinzătoare pentru o singură comisie, spre a conduce la țeluri concrete,*

³⁶ *Über die Wiedervereinigung der christlichen Kirchen. Sieben Vorträge, gehalten zu München im Jahr 1872 von J. von Döllinger, Verlag der C.H.Beck in Nördlingen, 1888.*

³⁷ Trad. de Nutcombe Oxenham sub titlul: *Lectures on the Reunion of the Churches*, Rivingtons, London, 1872.

³⁸ Publicate sub titlul: *Conférences sur la réunion des Eglises*, Fischbacher, Paris, 1880.

³⁹ J. Finsterhölzl, *Ignaz von Döllinger. Wegbereiter...*, p. 346; Ignaz von Döllinger, *Über die Wiedervereinigung...*, p. 27.

⁴⁰ I. V. Leb, *Ortodoxie și Vechi-Catholicism...*, p. 21.

⁴¹ *Ibidem*, p. 22-23; Schulte, *op. cit.*, p. 355-356.

⁴² Vincențiu de Lerin, *Commonitorium pro catholicae fidei antiquitate et universitate*; Gerhard Rauschen, *Des heiligen Vinzenz von Lerin Commonitorium*, în „Bibliothek der Kirchenväter”, Bd. XX, p. 17 și 9; Marinus Kok, *Vinzenz von Lerin und sein Commonitorium*, în : „Internationale Kirchliche Zeitschrift”, 52 (1962), p. 75-85; *Considerații despre maxima „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas”*, în: Ioan-Vasile Leb, *Teologie și istorie. Studii de Patristică și Istorie Bisericească*, Editura Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1999, p. 132-144.

*Congresul decide ca Reprezentanța sinodală să fie împuternicită să numească subcomisii, a căror sarcină să fie intrarea în relații pozitive cu fiecare dintre confesiuni, cu Biserica Greacă, cu Biserica Rusă, cu cea Anglicană, Evanghelică, etc.*⁴³. Așa au luat ființă cele două subcomisii: cea pentru discuțiile cu anglicanii, cu sediul la München, sub îndrumarea lui Döllinger, și cea pentru discuțiile cu ortodocșii, cu sediul la Bonn, avându-l ca președinte pe profesorul Josef Langen. În urma discuțiilor și a corespondenței, între timp, la 6 septembrie 1874, Döllinger putea aduce la cunoștința participanților la cel de-al patrulea Congres al Vechilor-Catolici (Freiburg in Breisgau, 5-9 sept. 1874), organizarea unei conferințe de unire la Bonn⁴⁴, la care să fie reprezentată Biserica Ortodoxă, Biserica Anglicană, Biserica Evanghelică și Biserica Veche-Catolică, în calitate de gazdă.

Invitația trimisă de către *Comitetul pentru promovarea strădaniilor unirii bisericești*, condus de către Döllinger, acestor Biserici, apăruse deja în *Deutscher Merkur* din 8 august. Ea spunea următoarele: „*La 14 septembrie și în zilele următoare se va ține la Bonn o conferință a bărbaților care, aparținând diferitelor comunități bisericești, se întâlnesc cu dorința și în speranța unei mari uniri viitoare a credincioșilor creștini. Ca temei și principiu al celor ce trebuie realizate și spre care se străduiesc, este necesar să fie luate în considerare formulele de mărturisire ale primelor veacuri bisericești și acele învățături și instituții care au contat ca esențiale și indispensabile în Biserica universală a Răsăritului și Apusului de dinainte de marea despărțire. Țelul spre care trebuie tins înainte de toate și care trebuie promovat prin conferință nu este o unire absorbitoare sau o amestecare totală a diferitelor corpuri bisericești, ci este o refacere a unei comunități eclesiale pe baza unei unitas in necessariis⁴⁵, cu păzirea și păstrarea caracteristicilor aparținătoare fiecărei Biserici, dar care nu țin de ființa mărturisirii de credință a Bisericii celei vechi*”⁴⁶.

La această invitație a lui Döllinger au răspuns mulți interesați, așa încât, lucrările conferinței s-au desfășurat la Bonn, între 14-16 septembrie 1874, sub președinția marelui teolog münchenez. Au fost prezenți 20 de vechi-catolici germani, între care primul lor episcop, J. H. Reinkens, J. Langen, F. H. Reusch, P. Knoodt ș.a., un elvețian, doi francezi, trei danezi, 19 englezi și 6 americani. Din Rusia au venit la Bonn protoiereul Ioan Ianișev, rectorul Academiei din Petersburg, generalul Alexandru Kirejev, Secretarul *Societății prietenilor iluminării clericale*⁴⁷, Arsenij Tacialov, preotul Bisericii ruse din Wiesbaden, iar din Grecia Zikos Rosis, profesor la Seminarul Rhizarion și docent la Universitatea din Atena⁴⁸. În deschiderea lucrărilor, Döllinger preciza scopul conferinței, spunând că: „*Întrunirea noastră are ca țel promovarea păcii religioase și unirea bisericească, un țel care în toate timpurile a fost recunoscut ca demn de urmărit. Evenimentele și situațiile prezente trebuie să facă însă, ca atingerea lui să ne pară ca ceva deosebit de dorit*”⁴⁹.

⁴³ *Der dritte Altkatholiken-Kongres in Konstanz im Jahre 1873. Offizieller stenographischer Bericht der Verhandlungen vom 12. bis 14. September 1873*, Konstanz, 1873, p. 18; I.V.Leb, *Orthodoxie și Vechi-Catholicism*, p. 25.

⁴⁴ I.V.Leb, *Orthodoxie și Vechi-Catholicism*, p. 24-28.

⁴⁵ Idem, *Considerații despre maxima „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas”*, în: Ioan-Vasile Leb, *Teologie și istorie. Studii de Patristică și Istorie Bisericească*, Editura Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1999, p. 132-144.

⁴⁶ *Deutscher Merkur (DM)*, 5. Jahrgang, 1874, Nr. 32 din 8 august, p. 261; U. Küry, *op. cit.*, p. 432.

⁴⁷ Numită, pe scurt, *Societatea din Petersburg*, a fost înființată în martie 1872, ca filială a societății cu același nume, care exista deja de 10 ani (din 1862), la Moscova. Cf. I.V.Leb, *Orthodoxie și Vechi-Catholicism*, p. 21.

⁴⁸ Dr. Friedrich Heinrich Reusch, *Bericht über die am 14., 15. und am 16. September zu Bonn gehaltenen Unionskonferenzen. Im Auftrage des Vorsitzenden Dr. Von Döllinger (B.I.)*, Bonn, 1874, p. 2; J. Fr. von Schulte, *op. cit.*, p. 653 amintea 10 vechi-catolici germani, 2 elvețieni, 2 francezi, 10 evanghelici germani, 3 danezi, 4 ruși, 1 grec, 19 anglicani din Anglia și 6 americani. La C.B.Moss, *The Old-Catholic Movement, its origins and history*, London, 1948, p. 261 este amintit și Theodor von Sukhotin, iar Ghenadie Enăceanu, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul I (1876), nr. 6, p. 395, susține că a participat și un preot militar ortodox din Gherla (România), fără să-l numească. Încă nu am reușit să-l identificăm pe acesta.

⁴⁹ *B.I.*, p. 6.

La început, discuțiile s-au purtat separat, cu anglicanii, rezultatele acestora fiind acceptarea următoarelor teze:

1. *Cărțile apocrife sau deuterocanonice ale Vechiului Testament nu au aceeași canonicitate ca cele conținute în canonul ebraic;*

2. *Nici o traducere a Sfintei Scripturi nu poate revendica o autoritate mai mare decât textul primar;*

3. *Citirea Sfintei Scripturi în limba poporului nu poate fi interzisă în mod legal;*

4. *În general, este mai potrivit și mai corespunzător cu duhul Bisericii ca Sfânta Liturghie să fie săvârșită în limba înțeleasă de popor;*

5. *Credința lucrătoare prin iubire, și nu credința fără iubire este mijlocul și condiția îndreptării omului înaintea lui Dumnezeu;*

6. *Mântuirea nu poate fi câștigată prin așa-numitele **merita de condigno** (merite câștigate), deoarece valoarea nemărginită a mântuirii promise de Dumnezeu nu este proporțională cu valoarea mărginită a lucrării omului;*

7. *Învățătura despre **opera supererogationis** (faptele prisositoare) și despre un **thesaurus meritorum sanctorum** (tezaurul meritelor sfinților), adică învățătura că meritele prisositoare ale sfinților se pot acorda și altora, fie prin conducătorii bisericești, fie prin însuși săvârșitorul faptelor, nu poate fi acceptată;*

8.a. *Numărul Tainelor a fost fixat abia în secolul al XII-lea la șapte și apoi a fost preluat în învățătură, și aceasta nu ca o tradiție provenită de la Apostoli sau din timpurile străvechi, ci numai ca rezultat al speculației teologice;*

8.b. *Teologi catolici ca Bellarmin recunosc, și noi cu ei, că Botezul și Euharistia sunt **principalia, praecipua, eximia salutis nostrae sacramenta** (sacramentele principale, de căpetenie, fundamentale ale mântuirii noastre)⁵⁰. Acestor teze li s-au adăuga altele, care au fost discutate în comun.*

În aceeași zi, luni, 14 septembrie 1874, dimineața, au avut loc discuții între vechii-catolici și ortodocși. Döllinger și-a exprimat durerea cauzată de despărțirea bisericească și socotea că vina oamenilor în această privință este comună, însă este foarte inegal împărțită. Apusul are, după părerea lui, partea cea mai mare de vină. „*Latinii – spunea el – au fost cei care de la început și secole de-a rândul au încercat, într-o silință continuă, să impună orientalilor falsurile lor ierarhice, ca și înnoirile și pretențiile care se sprijineau pe acestea. Dorința de dominare, împletită cu teama că ivirea unei Biserici răsăritene libere în Apus ar putea genera o imagine dezavantajoasă monarhiei papale, apoi necunoașterea grosolană de către apuseni a vechimii creștine și, în special, a tradiției grecești și a literaturii bisericești; fără acestea, deosebirile dogmatice în privința Sfântului Duh, cu siguranță că nu ar fi căpătat asemenea dimensiuni și nu ar fi devenit erezii ucigătoare de suflete aici și dincolo*”⁵¹. Döllinger recunoștea, de asemenea, că Bisericile Ortodoxe au fost „*mamele și îndrumătoarele Bisericilor occidentale*”. Ele dețineau o literatură creștină încă înainte ca să fi fost scrisă prima carte latină asupra problemelor creștine. Primele șase Sinoade Ecumenice au fost, în întregime sau în parte, întruniri ale episcopilor greci, iar decretul de credință ale lor au fost rezultatul tradiției și teologiei grecești. Aceste Biserici s-au bucurat de avantajul nemăsurat de a citi neîntrerupt scrierile Apostolilor în limba originală și de a primi proaspete, curate și nemijlocite, acele impresii pe care le poate mijloci numai textul primar⁵².

După discuții uneori aprinse, ortodocșii, anglicanii și vechii-catolici s-au declarat de acord cu următoarele teze:

„1. *În timp ce Sfânta Scriptură este recunoscută ca norma primară a credinței, noi recunoaștem că adevărata Tradiție, adică predania neîntreruptă, în parte orală, în parte scrisă, a*

⁵⁰ B.I., p. 15.

⁵¹ Ibidem, p. 19.

⁵² Ibidem, p. 22-23.

învățăturii propovăduite întâi de Hristos și de Apostoli, este un izvor de cunoaștere autoritativ, voit de Dumnezeu, pentru toate generațiile viitoare de creștini. Această Tradiție se recunoaște, în parte, din consensul marilor corpuri bisericești care stau în continuitate directă cu Biserica primară, iar parte este transmisă pe cale științifică, din monumentele scrise ale veacurilor;

2. Noi respingem noua învățătură romană despre **imaculata concepție** (zămislirea fără de păcat) a Sfintei Fecioare Maria, ca ceva ce stă în contradicție cu primele 13 secole, după care numai Hristos S-a născut fără de păcat;

3. Suntem de acord că practica mărturisirii păcatelor înaintea comunității sau a unui preot, legată de exercitarea puterii de a dezlega, a ajuns până la noi din Biserica primară, și că trebuie păstrată în Biserică, curățită de abuzuri și dezlegată de obligativitate;

4. Suntem de acord că **epitimiile** se pot exercita numai asupra penitențelor impuse de Biserica însăși;

5. Recunoaștem că practica rugăciunii pentru credincioșii răposați, adică implorarea unei revărsări mai bogate a harului lui Hristos asupra lor, a ajuns la noi din Biserica primară și trebuie păstrată în Biserică;

6. Săvârșirea Sfintei Euharistii în Biserică nu este o repetare continuă sau o reînnoire a jertfei de împăcare, pe care Hristos a adus-o pe cruce o dată pentru totdeauna; caracterul său de jertfă constă în aceea că ea este amintirea continuă a acesteia și reprezentarea și reactualizarea pe pământ a jertfei lui Hristos pentru mântuirea omenirii, jertfă care este săvârșită neîncetat în cer de către Hristos (Evr 9, 11-12), deoarece El se înfățișează acum, pentru noi, înaintea lui Dumnezeu (Evr. 9, 24). Întrucât acesta este caracterul Sfintei Euharistii în raport cu jertfa, ea este, în același timp, și o Cină a jertfei sfințite, în care credincioșii care primesc Trupul și Sângele Domnului sunt în comuniune cu alții⁵³.

În privința unei teze prin care se propunea recunoașterea faptului că „Biserica engleză și Bisericile care au provenit din ea au păstrat succesiunea apostolică neîntrerupt”, ortodocșii au declarat că ei nu sunt suficient de informați, așa încât nu pot accepta. În sfârșit, teza referitoare la *cinstirea sfinților* a fost retrasă, întrucât ortodocșii se deosebeau în acest punct de vechii-catolici, care socoteau că invocarea sfinților nu este obligatorie pentru fiecare creștin⁵⁴. Încercarea de a se ajunge la un acord în privința lui **filioque** a eșuat, întrucât apusenii nu puteau părăsi tradiția catolică în care s-au format. De pildă, deși acceptau eliminarea lui **filioque** din Simbol, ei nu renunțau la concepția catolică despre Sfânta Treime. De aceea, problema a rămas să fie discutată într-o nouă conferință.⁵⁵

Rezultatele și ecoul deosebit de care s-au bucurat lucrările de la Bonn, l-au încurajat pe Döllinger să organizeze o nouă conferință pentru a discuta problemele rămase nerezolvate. De aceea, la 18 martie 1875, ilustrul teolog german trimitea Patriarhului ecumenic Ioachim al II-lea (1860-1863; 1873-1878) o invitație specială, cu următorul conținut: „În anul trecut au avut loc la Bonn conferințe între membrii Bisericilor Ortodoxe din Rusia și Grecia și ai Bisericii Anglicane, cu scopul de a pregăti și netezi calea care ar putea duce la un consens în dogmele fundamentale ale sfintei noastre religii, un consens care va permite stabilirea din ambele părți a unei fraternități și comuniuni bisericești. Teologii care au reprezentat Germania la aceste conferințe aparțin unei părți a Bisericii Catolice, care nu recunosc Conciliul Vatican și noile dogme ale infailibilității și dominației nemărginite a papei, pe care le-a decretat conciliul, și care sunt convinși că Biserica Ortodoxă a Patriarhiei din Constantinopol este o Biserică adevărată, care deține moștenirea apostolică și care constituie o parte din vechea și marea comunitate apostolică. În ceea ce privește deosebirile dogmatice care s-ar mai putea ivi între teologii germani și cei ai Bisericii grecești din Orient, noi credem că nu va fi greu să se găsească declarații care să mulțumească ambele părți și care vor conduce la restabilirea unității

⁵³ *Ibidem*, p. 34 - 43.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 44 - 50.

⁵⁵ Întreaga discuție la I.V.Leb, *op. cit.*, p. 29-37.

bisericești, așa cum exista ea înainte cu peste 12 secole. Întrucât noi intenționăm să reluăm conferințele noastre la Bonn către mijlocul lui august următor, am fi bucuroși să vedem acolo și reprezentanți ai Patriarhiei din Constantinopol. Pentru ca în privința călătoriei să nu existe piedici, englezi de rang au promis că vor plăti ei. Comisia de unire îndreaptă, de aceea, prezenta invitație oficială către frații noștri în Iisus Hristos, domnii profesori de teologie din Constantinopol și îi roagă să ceară toate informațiile pe care doresc să le primească. München, 18 martie 1875. Ignaz von Döllinger, în numele Comisiei”⁵⁶.

Întrunită între 10-16 august 1875, la Bonn, cea de a doua conferință de unire a avut participanți de seamă, atât din partea ortodocșilor, cât și din partea anglicanilor și a vechilor-catolici. Evidențiem aici participarea unei delegații din partea Bisericii Ortodoxe Române, alcătuită din episcopii Ghenadie Țeposu al Argeșului și Melchisedec Ștefănescu al Dunării de Jos⁵⁷. Și dacă participanții la lucrările primei conferințe nu aveau nici un mandat din partea Bisericilor lor, de data aceasta ei participau în mod oficial. De aici și importanța acestor lucrări.

Ca și în 1874, și de data aceasta, Döllinger a propus un adevărat plan de lucru în care a rezumat problemele care ar putea fi acceptate de comun acord. Problema care a preocupat în mod special a fost adaosul **filioque**, în urma discuțiilor, la 16 august, fiind acceptate următoarele teze: „Noi acceptăm învățătura Sfântului Ioan Damaschinul despre Sfântul Duh, așa cum este ea exprimată în paragrafele care urmează, în sensul învățăturii Bisericii vechi, nedespărțite:

1. Sfântul Duh purcede din Tatăl ca dintr-un principiu, o cauză, un izvor al Dumnezeuirii;
2. Sfântul Duh nu purcede de la Fiul, pentru că în Dumnezeuire se găsește numai un principiu, o cauză, prin care se evidențiază tot ceea ce există în Dumnezeuire;
3. Sfântul Duh purcede din Tatăl prin Fiul;
4. Sfântul Duh este chip al Fiului, care (Fiu) este chip al Tatălui, purcând din Tatăl și odihnind în Fiul, ca putere ce strălucește a acestuia;
5. Sfântul Duh se naște personal din Tatăl, aparținător Fiului însă nu din Fiul, întrucât el este Duhul gurii Dumnezeuirii, care-l exprimă pe Cuvântul;
6. Sfântul Duh este mijlocitor între Tatăl și Fiul, și este legat cu Tatăl prin Fiul”⁵⁸. Cu aceasta, problema **filioque** a fost rezolvată, înregistrându-se un acord deosebit, rămânând de discutat alte două probleme importante: **hirotoniile anglicane și purgatoriul**.

Trebuie spus că cele două conferințe de la Bonn au avut un ecou deosebit datorită acordurilor pe care le-au înregistrat. Lumea spera ca aceste conferințe să fie continuate, în vederea realizării unității bisericești. Döllinger însuși și-a exprimat speranța că în anul următor se vor reîntâlni din nou la Bonn. Numai că, din diferite motive, nu s-a mai întrunit nici o astfel de conferință până în anul 1931. În anul 1888, în *Cuvântul înainte* la volumul în care și publica cele șapte conferințe despre reunirea Bisericilor, Döllinger făcea o destăinuire dureroasă spunând: „Acele speranțe privitoare la o înțelegere și o unire, pe care le-am pus mai înainte, se dovedesc a fi iluzii, iar prăpastia care desparte cele două Biserici se mărește și se adâncește tot mai mult”. Nădăjduia însă că ostenele sale „vor putea folosi ca mijloc de orientare și ca un fundament pe care se va putea construi mai departe”⁵⁹. Cuvinte profetice, întrucât începând cu anul 1931, dialogul dintre ortodocși și vechii-catolici a fost reluat tocmai pe baza conferințelor de unire de la Bonn, ajungându-se la o serie de acorduri oficiale⁶⁰.

Pentru întreaga sa activitate, dar și pentru poziția verticală pe care a avut-o de-a lungul anilor, Döllinger rămâne o personalitate de referință în istoria Bisericii și a teologiei apusene.

⁵⁶ Ibidem, p. 39; DM, Nr. 22 din 29 mai 1875, p. 197.

⁵⁷ Ceilalți ortodocși au fost: Al. Lykurgos, arhiepiscop de Sira și Tinos, Sabbas, arhimandrit din Belgrad, arhimandriții: I. Anastasiadis și F. Brieniș, și Dr. Filaret J. Vaphidis, toți din Constantinopol, dr. Dimitrios Maroulis din Macedonia, N. Milași din Zara, în Dalmația, N.M. Damalas, Zikos Rosis și A. Eutaxias, din Atena. Biserica rusă era reprezentată de: I. Ianișev, Al. Kirejev, consilierii de Stat Filipov și Theodor von Thörner, din Sanct Petersburg, prof. Modestov din Kiev și consilierul de Stat Michael Sukhotin din Moscova. De asemenea, au fost prezenți: A. Tacialov, din Wiesbaden, H. Zwierlein din Geisenheim pe Rin, precum și dr. J.J. Overbeck din Cambridgetown. Cf. I.V. Leb, *op.cit.*, p. 39-41.

⁵⁸ Ibidem, p. 45-46; Dr. Fr. H. Reusch, *Bericht über die vom 10. bis 16. August zu Bonn gehaltenen Unions-Conferenzen, im Auftrage des Vorsitzenden Dr. Von Döllinger*, Bonn, 1875, p. 92-93.

⁵⁹ Ignaz von Döllinger, *Über die Wiedervereinigung...*, p. IV-V.

⁶⁰ I.V. Leb, *Dialogul ortodoxo-vechi catolic. Stadiul și perspectivele sale*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2000.